

AKADEMİK İYİ YAŞAM SÖYLEŞİ SERİSİ

COST ReMO Türkiye ekibi olarak Dr. Mete Kurtoğlu ile gerçekleştirdiğimiz bu röportajda, akademik yaşamda ruh sağlığı ve iyi oluşun önemi vurgulanmaktadır. Röportajda yer alan görüşler, Türkiye'deki lisansüstü öğrencilerin ve araştırmacıların karşılaştığı zorlukların ve bu alandaki eksikliklerin altını çizmektedir. Özetle, Türkiye'deki akademisyenlerin, araştırmacıların ve lisansüstü öğrencilerin ruh sağlığı ve akademik iyi yaşamı iyileştirmek için acil adımlar atılması gerekmektedir. Yetkililerin bu alandaki çalışmaları desteklemesi ve gerekli reformları hayata geçirmesi önemlidir.

Söyleşi ve Tasarım: Gizem TELLİOĞLU & Özge ÇOMAK

akademikiyiasam

<https://akademikiyiasam.org/>

akademikiyiasa

akademikiyiasam

AKADEMİK KARIYERDE RUH SAĞLIĞI VE İYİ OLUŞ

DR. METE KURTOĞLU

Lisans ve yüksek lisansını ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde tamamladı. Doktora çalışmasını ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde yükseköğretim araştırmaları alanında tamamladı. COST-ReMO Researcher Mental Health aksiyonu yönetim komitesi üyesidir. DAAD-Araştırma Bursu desteği ile Marburg Üniversitesinde (Almanya) Prof. Susanne M. Weber'in yürüttüğü "Organizasyon, İnovasyon ve Network" merkezinde bir yıl misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. 2019 yılında Notabene Yayınlarından çıkan "Neoliberalizm, Bilgi ve Üniversiteler" kitabının editörüdür. Yükseköğretim Çalışmaları Derneği (YÖÇAD) üyesidir. Bir yükseköğretim araştırmacısı olarak dünyadan ve Türkiye'den yükseköğretime ilişkin paylaşımlarda bulunduğu bir bloğu vardır: <https://yuksekogretimarastirmalari.com/>

ÖNE ÇIKANLAR

- Akademisyenlerin güvencesizleşen çalışma koşulları, artan iş yükü ve mobbing gibi faktörler ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir.
- Türkiye'de akademideki ruh sağlığı ve iyi oluş konularında araştırmalar yetersiz kalmaktadır ve Avrupa'ya kıyasla bu konudaki farkındalık daha düşüktür.
- Bu alanlardaki politikalar ve düzenlemeler yetersiz kalmaktadır. Doktora ve doçentlik kriterleri gibi konulardaki plansız ve tutarsız değişiklikler akademisyenlerde belirsizlik ve kaygı gibi duygulara yol açmaktadır.
- Doktora eğitiminde yaşanan sorunlar ve istihdam konusu ön plana çıkmaktadır. Özellikle kontrolsüz bir şekilde doktora öğrencisi alınması ve doktoralı işsizliğin artması önemli birer sorun olarak ortaya çıkmaktadır.
- Ruh sağlığı ve iyi oluş konularında yürütülen araştırmaların devam etmesi, önerilen çözüm yollarının hayata geçirilmesi ve bu alandaki çalışmaların sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.
- Yükseköğretim çalışmalarında araştırmacı ruh sağlığı konusu önemlidir. Ancak genel olarak bu konu yükseköğretim politikalarının gündemine girememektedir. Araştırmacı ruh sağlığı alanında gelecekte daha fazla farkındalık oluşturulmalıdır.

Araştırmacı ruh sağlığı sizce neden önemlidir ve geliştirilmesi için atılacak adımlar nelerdir?

Araştırmacı ruh sağlığından önce, genel olarak ruh sağlığı tabuydu belki, hiç konuşmadığımız bir konuydu. Ama ilgili bütün dokümanlarda gördüğümüz aslında bunun temel bir insan hakkı olduğu. Araştırmacılar toplumun daha nitelikli olduğu söylenen, daha üretken olduğu, topluma daha üst düzey katkıları olduğu söylenen bir kesim. Ama orada ruh sağlığı konusu yeterince gündeme gelmiyordu ve akademik yaşamın doğal bir parçası gibi algılanıyordu. İster 'fitrat' diyelim, ister çalışma koşulları bunu gerektiriyor veya böyle bir adanmışlık, tutku var (diyelim). Ki bunun kısmen şöyle bir doğru tarafı da var. Bir laboratuvar çalışanıyla görüşürseniz, o kafasına bir konuyu taktığında, bir deneyle çalışır, üzerine saatlerce, günlerce çalışırken gerçekten de iyi oluşunu o kadar düşünmüyor olabilir. Ya da işte sosyal bilimlerdeki bir akademisyen, bir kitap bölümü yazıyorsa, tutkuyla o günlerde uğraştığı şeye odaklıyken iyi oluşunu, sağlığını, hatta beslenmesini düşünmüyor olabilir. Bunları hayatın doğal akışında görüyoruz. Bir yandan entelektüel, bilimsel üretimlerimizi ayrı bir çalışma alanı, bir zanaat olarak görürken bir tarafıyla da biz bilim/bilgi işçileriyiz aslında. Daha çok da zanaat olarak algıladığımız için böyle baktığımızı düşünüyoruz. Ama günümüzde akademik yaşam değiştiği için ve artık daha çok bilgi işçileri ve araştırmacılara dönüştürüldüğümüz için o zaman denge değişiyor. Akademi ücretli herhangi bir işe dönüştüğünde, bu sefer iş yaşamında ruh sağlığı ve iyi oluş gibi başlıklar gündeme geliyor. Dolayısıyla biz de mademki burada işçileriz bir şekilde, maaş karşılığı çalışan, üreten insanlarız üniversitelerde, o zaman biz de iyi oluş konusuna, kendi ruh sağlığımıza, iyi oluşumuza daha çok önem vermeliyiz diye düşünüyorum. Zaten COST ReMO aksiyonunun çıkışında da bu vardı. Avrupa genelinde, özellikle doktora sonrası araştırmacılar iyi yerlerde doktoralar yapıp akademide ve sektörde iş bulmakta zorlandığı ya da işte proje bazlı geçici süreli işlerde çalışmak durumunda kaldığı için. Sonuçta bunlar nitelikli üretken insanlar, hani öyle performans üzerinden eleştirilebilecek insanlar da değiller. Ama işte bu yeni akademik yaşam koşulları insanların ruh sağlığını bozar hale geldiği için de özel bir gündeme döndü.

Bu bahsettiğiniz durumlar karşısında peki Türkiye örneğinde uygulamalar var mı? Yeterli görüyor musunuz?

Yani Türkiye'de koşulların bir yönüyle Avrupa'dan da daha zor olduğunu düşünüyorum, bir yönüyle daha kolay olduğunu düşünüyorum. Daha kolay olduğunu düşündüğüm tarafı akademik kadroların halen görece daha güvence altında olması. Yani sözleşme bazlı istihdam ediliyor olmamız. Her ne kadar kağıt üstünde öyle olsa da işte doktora öğretim üyesi olduktan sonra doçentliğinize kadar belli yayınlarla performans sağlamanız gerekiyor. Bu tip şeyler olsa da benim kontratım bir yıllık ve sonrasında işten atılacağım gibi düşünmüyorsunuz ya da hemen yeni iş bakmalıyım gibi düşünmüyorsunuz. Şimdi Avrupa'da durum bundan farklı. Neoliberal politikalar orada daha hızlı uygulandı. Almanya'da şu anda bu "tenure track" dediğimiz sabit, güvenceli kadroya sahip akademisyenlerin sadece %10 olduğu söyleniyor mesela. Dolayısıyla proje bazlı, böyle bir "girişimci akademisyen" tipi egemen oldu ya da buna zorlandı akademisyenler. Sürekli yayın, proje, üniversiteye gelir getirme gibi işler peşinde koşan bir meslek grubu şimdi. Dolayısıyla Türkiye'de aslında akademisyenler bu tarafın çok farkında değiller bence. Türkiye'de de iktidarın güvencesiz istihdama dönüşüm girişimleri oldu, oluyor.

Hatta tüm kamu personeli için zaman zaman gündeme getiriliyor. Güvenceli çalışma = 'tembellik', vasatlaşma; güvencesiz çalışma = rekabet, performans gibi özetlenebilecek bir söylem var. Türkiye'de akademisyenler bu denklemin çok farkında değiller gibi. Bu güvencenin rahatlığının da çok farkında değiller. Bu, avantaj tarafı. Kötü tarafına gelirsek de bir kere ruh sağlığı ve iyi oluşa dair bir farkındalık yok. Biz de projeden dolayı birileriyle tanıştığımızda, farklı üniversitelerde konuştuğumuzda ilk önce o yüzdeki tebessümü görüyorsunuz: "bu da ne canım, şimdi nereden çıkardınız, buna ne gerek var" diye. Çünkü her şeyden önce bunu bir hak olarak görmüyoruz. Tıpkı başka konularda temel insan hakları üzerine hareket etmediğimiz gibi. Şu an akademisyen maaşları da insani değil ama orada da aynı sorunu görüyoruz. Siyasal müdahalelerden dolayı mağdur olan akademisyenler oluyor. Onları düşünmüyoruz. Mobbinge maruz kalan çok sayıda akademisyen duyuyoruz. Dolayısıyla böyle akademik kurum kimliğine, kurum işleyişine etki etmiş bir iyi oluş farkındalığımız yok.

Çok başlarındayız daha bunu konuşmanın. Yaptığımız webinarlarda da bunu görüyoruz. Yani bu sorunları yaşayan kişiler de bunları kendi olanaklarıyla çözmeye çalışıyor ya da bazen onlar da normal karşılıyor. Kendini yetersiz görüyor. Daha çok kapanıyor bu sefer içine. Kurumsal olarak da bu temasları sağlayan birimlerimiz olmadığı için bu boyutun dönüşümünün daha zorlu olduğunu düşünüyorum Türkiye'de.

Avrupa Avrupa genelinde de ülkeleri farklı farklı düşünmek lazım. Bu neoliberal dönüşümü ilk İngiltere yaşadığı için, muhtemelen akademik yaşamda iyi oluş sorunları da orada yoğunlaştığı için bu tip uygulamaları göreceğimiz, kurum içerisinde akademisyenlere ve doktora öğrencilerine, post-doktora yapanlara, bu tip destek birimlerini en çok bulabileceğimiz yer İngiltere. (bkz. [Bir Anksiyete Makinesi Olarak Üniversite! – akademikiyiyasam.org](https://www.akademikiyiyasam.org)). Şu anda öyle gözüküyor. Araştırmacı yetiştirme ile ilgili üniversitelere ve araştırmacılara hizmet veren şirketler bile var yani. Doğu Avrupa'da pek örnek görmedim. Finlandiya'da, Hollanda'da örnekler var. Hatta bir Türk hoca da paylaşmıştı, Danimarka'ya misafir araştırmacı olarak gittiğinde bölümlerinde “yeni bir ülkeye geldiniz, yeni bir üniversiteye geldiniz, adaptasyon sorunlarınız olabilir, bakın işte böyle bir birim var, psikolojik desteğe ihtiyacınız olduğunda orayla görüşebilirsiniz” demişler. Ama bunlar şu anda bence hala sisteme etki etmiş, yapısal dönüşüm sağlayan şeyler değil. İşte o üniversite inisiyatif aldıysa, tekil örnekler yani, bir üniversite inisiyatif almış olabilir, bir bölüm inisiyatif almış olabilir. Ama aynı fakülte'deki diğer bölüm bunu yapmıyor olabilir. Dolayısıyla bizim de zaten projede istediğimiz bunun bir ilke haline gelmesi, kurumsal politikaların ana bileşenlerinden biri haline gelmesi. İngiltere'deki yine Healthy Universities Network (<https://healthyuniversities.ac.uk/>) iyi bir örnek. Bu kalite güvencesi sistemlerine de üniversiteler artık adapte olduğu için. Mesela orada kriterler arasında hiç üniversite bileşenlerinin ruh sağlığı üzerine maddeler yoktur. Türkiye'deki kalite güvence sisteminde de Avrupa'dakinde de yoktur. Bu Healthy Universities Network bunu denemesi açısından değerli. Yani o networke katılan üniversiteler, üniversite bileşenlerinin ruh sağlığıyla iyi oluşuyla ilgili önlemleri alacağını taahhüt eden hem de bunu sürdürülebilirlikle de ilişkilendirerek bir politika benimsemişler. Bunlar güzel örnekler ve en azından ufuk açıyor, fikir veriyor bize neler yapılabileceğine dair.

Peki, global olarak araştırmacıların ruh sağlığı alanında deneyimlediği yaygın olan alt başlıklar var mı? Mesela depresyon veya anksiyete gibi öne çıkan neler var?

Yani ben psikoloji alanından olmadığım için ona o kadar net bir cevap veremeyeceğim. Ama iyi oluş dışında bir kere prekaryalaşma her şeyden önce çok yaygın. OECD de bunu bir rapor haline getirmek durumunda kaldı. Yani OECD'nin bütün bu neoliberal politikalara etki eden bir kurum olarak şimdi “üniversitede herkes prekaryalaşıyor, bu konuda önlem almalıyız, yaratıcı beyinleri üniversite kaybedecek, herkes sektöre gidecek” diye bir uyarıda bulunuyor olması çok anlamlı şu dönemde. 1-2 yıl oldu bu rapor çıkmalı. Yani vakalarda gördüğümüz, yine COST ReMO'dan bildiğimiz, İngiltere'de mesela ortalama nüfustan %40 daha fazla akademisyenlerde, araştırmacılar da depresyon yatkınlığı var. Çalışmalardan gördüğümüz o. Doktora öğrencileri orada özel bir grup, onu biliyoruz.

İzole bireylere dönüşünce, bütün bu süreçlerle kendi başımıza başa çıkmaya çalışınca, destek mekanizmaları olmayınca... Akademik kültürde de böyle. Sadece bu neoliberalizm bozdu meselesi de değil, önceden de bu gündemde değildi. Sadece sayılar az olduğu için, usta-çırak ilişkisi biraz daha kurulabildiği için, muhtemelen danışmanlar da biraz daha mentorlar gibi davrandığı için bu sorun bu kadar ayyuka çıkmıyordu. Ama yine vardı diye düşünüyorum.

İkinci soruyu cevaplamış oldunuz aslında, bu ekleyeceğimiz çözümleriyle ilgili başka noktalar var mıdır? Alınabilecek önlemler, atılabilecek adımlar? Özellikle Türkiye'deki durumun içinde.

Her şeyden önce bunu ölçüyor olmamız lazım, düzenli bir şekilde. Onun için de araştırma yapabiliyor olmamız lazım. Biz Tübitak'a bir başvuru yaptık bir adım olarak. Başka çalışmalar da var sadece biz değiliz. Dolayısıyla öncelikle bir veri toplamak lazım. Doktora öğrencileri, araştırma görevlileri ve doktora sonrası akademisyenliğe geçiş sürecinde bu gençler ne yaşıyorlar ve yaşadıkları deneyimler psikolojilerini nasıl etkiliyor, bunlarla ilgili ne yapabiliriz diye öncelikle tekrar edilebilir çalışmalara ihtiyacımız var. Böylece sürekli uygulanacak politikaların da ne etkisi olduğunu anlayabilelim.

Bunu üstlenecek ulusal kurumlara da ihtiyacımız var. Belki şunlar olabilir; YÖK biliyorsunuz üniversitelerden değerlendirme, izleme raporları istiyor, hazırlıyor. Yükseköğretim Kalite Kurulu aynı şekilde istiyor. Mesela bir farkındalık yaratması açısından üniversitelerden istenen raporlarda “lisansüstü öğrencilerinize ve akademisyenlerinize psikolojik destek birimiz var mı, bununla ilgili ne yapıyorsunuz” gibi sorular olması en azından bir farkındalık sağlayacak, o birimlerin de kurumların da adım atmasını sağlayacaktır diye düşünüyorum. Bu taraftan çok umutlu

muyum? Hayır. Ama hani biz de böyle girişimlerde bulunuyoruz. YÖK'e, TÜBİTAK'a bu konuları anlatmak için girişimlerimiz olacak network olarak da. Bundan daha fazlası bizim akranlar olarak birbirimiz için yapabileceğimiz şeyler. Akademik İyi Yaşam'da da biraz onu yapmaya çalışıyoruz. Webinarlarla başladık şimdi. Ama böyle sendikalarımızın da bu konunun bu tarafıyla çok ilgilendiğini düşünmüyorum şimdilik. Tabii orada başka mücadele konuları var, onlarla ilgililer diye tahmin ediyorum. Şu anda 110 bin doktora öğrencisinden, 320 bin civarında da yüksek lisans öğrencisinden bahsediyoruz. Bir dönem Bologna sürecinin etkisiyle lisans öğrencilerinin öğrenci temsilcileri oldu, lisansüstü seçimleri de oldu. Şu an o seçimler de yapılmıyor bildiğim kadarıyla. Yani bu kadar büyük bir kitlenin temsilcisi yok. Yani sorunlarını iletecek organizasyon yok. Eurodoc (<https://www.eurodoc.net/>) var Avrupa'da mesela. Her ülkenin bu doktora öğrencileri için temsil mekanizmalarını Avrupa düzeyinde bir araya getiren. Ona da dahil değiliz. Dolayısıyla doktora öğrencilerinin o kozalarından, kendi sorunlarıyla kendi baş etme durumlarından çıkıp bu temasları kurmaları gerekli. İlle ulusal düzeye hemen çıkmaya gerek yok. Yine bunu yapan gruplar oluyordur ama kendi üniversitenizde tez sürecinde olan diğer insanlarla bir araya gelmek bile bir sorun. İşte bunun için çeşitli yöntemler var. İlle de bu böyle bir "hadi dayanışıyoruz, işte örgütlenelim sorunlarımızı konuşalım" olmak zorunda değil. Daha pratik uygulamalar da olabilir. Mesela belirli zamanlarda beraber akademik yazı kampı yapmak olabilir. İşte hepimiz o gün ne planladıysak onu ettiysek yazabilir, "şunu yazacağım, şunu çalışacağım" diye birbirimizle konuşup bunları yapabiliriz.

ODTÜ örneğinde kütüphanenin alt katındaki kahve içme yeri öyledir. Yani tez jürisinden önceki o bir iki ay gidin oraya mesela. Karelerde doktora öğrencileri, yüksek lisans öğrencileri çalışırlar. Alt kata indiğinizde de kahvenizi alırsınız. Orada tez yazan başka bir arkadaşınızla "nasıl gidiyor, ne yapıyorsun, şu oldu mu, bu oldu mu" diye konuşursunuz. İşte o izolasyonu, yalnızlığı kırmak için güzel şeyler bunlar. Ama bunların daha organize, sürdürülebilir yapılara dönmesi lazım. Bunu mentorluk şirketleri aracılığıyla para karşılığı yapanlar da var artık. Ya da dediğim gibi, öğrenci temsilci mekanizması aracılığıyla, siyasal hak gibi gören, hak savunuculuğu olarak gören mekanizmalar da var. Bizde ikisi de yok. Yani parayla tez yazdırmak için şirket bulabiliyorsunuz ama tez sürecinizde size psikolojik ya da koçluk anlamında destek verecek bir mekanizmayı hiç bulamıyorsunuz. Parayla da bulamıyorsunuz.

“

Yani parayla tez yazdırmak için şirket bulabiliyorsunuz ama tez sürecinizde size psikolojik ya da koçluk anlamında destek verecek bir mekanizmayı hiç bulamıyorsunuz. Parayla da bulamıyorsunuz.

COST ReMO'dan bahsetmiştiniz. COST ReMO Researcher Mental Health Aksiyonu ile tanışma ve burada yönetim komitesine üyelik süreçleriniz nasıl gerçekleşti? Bu nasıl başladı?

COST ReMO'ya Marie Curie Alumni Association aslında ilk başvuruyu hazırladı. Murat Güneş, Marie Curie Alumni'de idi. Türkiye'deki Marie Curie temsilciliğini de kuran arkadaşımız aynı zamanda. Dolayısıyla o bu projenin başvuru sürecine dahildi. COST'ta da her ülkeden iki temsilci oluyor. Murat'la biz tanışıyoruz, benim yükseköğretim çalıştığımı biliyor. Dolayısıyla bana sordu "böyle bir proje hazırlıyoruz, ilgini çekiyor mu researcher mental health konusu" diye. O sayede katıldım ben. Teklif eden grubun içinde yer alarak katıldım. İlk yıl red aldık. Sonra ertesi yıl tekrar başvurduk. Bu sefer kabul edildi. Gökçe Hoca'nın da lisansüstü eğitimle ilgili çalıştığını biliyordum. Sonra Gökçe Hoca'yı da dahil ederek devam ettik.

Peki, COST ReMO Türkiye çalışmalarının bir parçası olan Akademik İyi Yaşam web sitesi nasıl ortaya çıktı?

Biraz önce umutsuz olarak dediğim gibi, kurumsal dönüşümler çok vakit alıyor. Kurumları ikna etmek, birimler kurmak, YÖK'ü ikna etmek... Bunlar uzun süreli mücadeleler, lobiler gerektiriyor. Dolayısıyla projenin böyle bir sonucu olmasını bekleseydik muhtemelen 4 yıl COST ReMO'da sadece o network ile ilgili işlerimizi yapar, Türkiye ile ilgili bir şey paylaşmayıp konuyu kapatabilirdik. Onu istemedik çünkü aciliyeti olan bir konu olduğunu, ihtiyaç olan bir alan olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla da o süreçte edindiğimiz kaynakları, bilgileri hızlıca bir web sitesi aracılığıyla lisansüstü öğrencilerle, akademisyenlerle paylaşmak istedik. Sonra sosyal medya hesaplarını geliştirdik. Sizler katıldınız, gönüllü bir ekip oluşturduk. Şu an bence dolu dolu güzel bir web sayfası oldu. (akademikiyiyasam.org). Bu konuda merak eden kişinin girip bakabileceği bir yer. Orayı belki biraz daha kişiselleştirebiliriz. Kişisel deneyimlerle zenginleştirebiliriz. Yani bu biraz önce söylediğimiz kendi kendimize örgütlenip, kendi sorunlarımızı konuşup tartıştığımız bir platforma dönebilir.

Asıl isteğim de o. Çünkü dediğim gibi kurumsal süreçlerin ne zaman nereye varacağı belli olmuyor. Bir şey bir yerde başarılıysa bile sürdürülüp sürdürülemeyeceği belli olmuyor. Onun için birazcık orada kendi elimizi taşın altına sokmamız gerekti. Biz de onun için yaptık. Bakalım nereye kadar ilerletebileceğiz, bu da bir soru işareti tabii.

Peki bu bahsettiğiniz yönlerine ek olarak araştırma boyutuna bir katkısı var mı bu girişimin? Varsa nasıl tarif edersiniz?

Şimdi COST aksiyonlarının Tübitak ile ayrı bir bağlantısı var 2515 kodu ile. Bir COST projesinde yer alıyorsa akademisyenler, 2515'e proje yazabiliyorlar. Bizim de öyle bir araştırma ekibimiz var. Hem bireysel olarak bu konularda çalışma yapan hem de böyle ortak başvuru hazırladığımız. Dolayısıyla oraya bir başvuru yaptık. Şu an o süreç devam ediyor. Onun sonucuna göre ilerleyeceğiz. Ama bir yandan COST ReMO aksiyonuna Türkiye'den katılan, oradaki çalışma gruplarında yer alan, webinarları takip eden çok fazla Türk hoca da var. Yani muhtemelen 30 civarı hoca var bu şekilde. Bu da aslında hani o network için düşündüğümüzde Türkiye orada katılım açısından ayrıcalıklı bir ülke konumunda. Bu da aynı zamanda bu konularda ne kadar dertli olduğumuzu gösteren bir şey. Yine o networkte daha aktif yer almak isteriz zaman içerisinde. Birlikte kongrelere sunumlar yapmak, ortak çalıştaylar düzenlemek gibi. Şimdi zaten COST ReMO da Eylül ayında bitiyor. Dolayısıyla ondan sonra ekiple Türkiye'deki çalışmalarımızı nasıl sürdüreceğimiz ve hem araştırma ayağında hem Akademik İyi Yaşam ayağında ne yapacağımız ile ilgili tekrar yol haritası çizmemiz gerekecek.

Geçtiğimiz aylarda hem Akademik İyi Yaşam'ın çeşitli hesaplarında aynı zamanda da COST'un kendi hesabında Staircase anketi paylaşıldı. Bu anketten de biraz bahsedebilir misiniz? Bu anketin sonucunda nelere ulaşılmayı düşünüyorsunuz?

Şimdi COST ReMO'da ReMO'nun açılımı Researcher Mental Health Observatory. Dolayısıyla böyle bir gözlemevi kurmak ve bütün ülkelerdeki araştırmacı ruh sağlığına ilişkin veri toplamak isteniyordu. Zaten networkün ana çıkış noktası buydu. Süreç içinde de çoğu ülkede bu konuda herhangi bir veri olmadığı görüldükçe bu sefer böyle bir anket geliştirildi. Networkten, her ülkeden bu verileri toplayalım ve elimizde veri temelli, politikaları besleyecek raporlar olsun, ülkeleri kıyaslayabilelim, farklı uygulama örneklerini görebilelim diye. Altı aydır açık olan bu anket bu ay sonu kapanacak. Katılım en son iki binlerdeydi. Biraz düşük geldi bana açıkçası ama yine de bu konudaki Avrupa çapındaki ilk çalışma olarak bize bir ön veri sağlayacak. Ona göre de bunlar ülke bazlı raporlanabilir zaman içerisinde. Bir de açık bilim politikalarına uygun olarak anket verileri de bir yıl sonra bütün araştırmacılara açılacak. Yola o şekilde çıkıldı. Dediğim gibi, farklı ülkelerdeki durumu görme, farklı kurumların politikalarını görme şansımız olacak. Hem de araştırmacıların kendi deneyimini de görme şansımız olacak. Fakat aynı anda bireysel düzeyi, kurumsal düzeyi ve ulusal düzeyi görmeyi ve de bunu Avrupa genelinde tartışmayı istiyoruz. Hem bu anketin kapsamında hem ReMO networkündeki genel tartışmalarda o kısmı biraz zorlayıcı olacak ama bakalım.

COST ReMO projesi tamamlandığında, Eylül ayında tamamlanacağını söylemiştiniz, nasıl çıktılarının olmasını öngörüyorsunuz?

Avrupa'da şimdi devamı için farklı boyutlarını geliştirmek için farklı projelere halihazırda başvuruluyor zaten. Dolayısıyla Avrupa boyutunun o şekilde devam edeceğini düşünüyorum. Bunun daha minor şeyleri var. Mesela tez danışmanlığı süreci için eğitimler tasarlamak olabilir. Danışmanlığın profesyonelleştirmek için başvurular oldu. Network'ün olduğu gibi devam etmesi için başvurular oldu. Bu networkten bir ekibin Erasmus+'tan bir projesi var. Online bir uygulama şeklinde araştırmacıların girip isteklerine göre bir öğrenme platformunda hem wellbeing ile ilgili bilgileri alabileceği hem akademik kariyerlerini

geliştirmek için ne tür ihtiyaçları varsa ona göre yöneleceği kişiselleştirilmiş bir öğrenme ve araştırmacı geliştirme platformu. O projenin sonuçlarını da göreceğiz. Avrupa tarafında muhtemelen 2-3 tane derleme kitap yayımlanacak. Bu network'ün farklı ülke örnekleri, farklı konular şeklinde gruplanacak. Çünkü network çok geniş, yaklaşık 300 kişi var toplamda. Dolayısıyla bu konuda farklı çalışmaları olan, farklı bölgelerde çalışmış insanlar var. Farklı iyi uygulama örnekleri var. Bir yandan da bu kitap derleme süreçleri ilerliyor.

Türkiye tarafına gelirsek, biraz önce dediğim gibi, bir taraftan yapabileceğimiz çok şey var, bir taraftan hepimiz gönüllü çalıştığımız için kaynak yaratma ve ona göre sürdürülebilirliğini sağlama dertlerimiz var. Şimdi bu TÜBİTAK projesi onaylanırsa zaten 3 yıl boyunca onunla bu çalışmaları sürdürüyor olacağız. Bunun sonucunda da biz Türkçe böyle bir online platform sunmak istiyoruz. Bütün doktora öğrencilerine açık bir şekilde bu alandaki kaynaklara erişebilecekleri bir platform. Belki biz de Türkçe kitaplar derleyebiliriz. Bu alanda Türkiye'de bir boşluk var. Akademik İyi Yaşam'da da bunu Türkiye genelinde yaygınlaştırmak için oradaki çalışmaları sürdüreceğiz. Kurumsallaştırabilir miyiz zaman içerisinde onu göreceğiz.

Şimdi biraz daha sizin araştırma odaklarınızdan biri olan yükseköğretim çalışmaları ile ilgili sorumuz var. Yükseköğretim çalışmalarını araştırmacı ruh sağlığı konusuyla birlikte nasıl ele alırsınız?

Yükseköğretim araştırmalarında böyle bir gündem yok diyebilirim öncelikle. Yükseköğretim araştırmaları zaten biraz sınırları belirsiz bir alan. Bazı kişiler ruh sağlığının burada ne işi var da diyebilir. Başkaları da başka konulardaki çalışmaların burada ne işi var diyebilir. Çünkü orası interdisipliner ve çok kapsamlı bir alan. Dolayısıyla bu tür sınır belirsizlikleri oluyor orada. Ne içine dahil ne değil belirsiz. Ama yükseköğretim araştırmalarında araştırmacı ruh sağlığının gündem olmamasının nedeni bu değil. Bilmiyorum belki psikoloji tarafında, PDR tarafında akademisyenlerin, lisansüstü öğrencilerin ruh sağlığı ile ilgili çalışma yapanlar mutlaka vardır. Ama bu başlıklar yükseköğretim politikalarının gündemi haline gelmediği için yükseköğretim araştırmalarının da özelinde bir alt başlık açılmıyor böyle. Yükseköğretimle ilgili dergileri taradığınızda ruh sağlığıyla ilgili çok çalışma görmezsiniz. Umarım işte bu COST ReMO'daki çalışmalar ve bizim çalışmalarımız bunu gündeme getirebilir. Şu an en çok gündemde ne var oralarda, yükseköğretimde ne çalışılıyor derseniz, uluslararası sıralamalar, uluslararasılaşma, üniversite-sanayi işbirliği, kalite güvencesi vb. Yine neoliberal üniversiteden, girişimci üniversite, girişimcilik. Dolayısıyla bu başlıklar çok ağırlıklı çalışıldığı için çok dışarıda kalıyor ve tırnak içinde çok önemsiz kalıyor ruh sağlığı meselesi. Orada da aslında şöyle bir sıkıntı oluyor, işin akademik tartışmasında.

Eğer ruh sağlığı ve iyi oluş bir insan hakkıysa, biz bunu salt bir hak olarak mı savunacağız? Yoksa, mesela ReMO'nun da çıkış yazılarında bakarsanız, örgütsel psikoloji üzerinden çalışanlarınızın iyi oluşunu artırmak ve verimliliklerini artırmak için mi? Dolayısıyla orada akademik yaklaşımınız, ideolojik yaklaşımınıza göre farklılaşıyor. Mesela üniversitelerde akademisyenlerin iyi oluşunu artırırsak verimlilikleri artar mı? Üniversite yönetimleriyle ve YÖK ile bunu böyle mi konuşmalıyız? Yoksa biz insanız ve bu bizim temel hakkımız, çalışma koşullarımız herkes için, sadece akademisyenler için değil, her alanda çalışan herkes için böyle düzenlenmeli ve bu hakkı savunuyoruz diye mi konuşmalıyız? Şu an alan çok yeni olduğu için henüz böyle bir ayrışmayı bu kadar görmüyorum ve şu an ikisine de ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum bir farkındalık oluşmadığı için. Hem bireylerde hem kurumlarda işin daha akademik boyutuna gelerseniz; “çalışanlarımızın psikolojik dayanıklılığını güçlendirirsek o zaman işe katkıları da artar” yaklaşımı var. “Ama hangi koşullar onların ruh sağlığını bozuyor? Onları nasıl düzeltiriz?” gibi sorular sorulmuyor. Dolayısıyla bir ilke haline gelmiyor orada. Hala araçsal bir şey olarak kalıyor. İnsan hakkı olarak, ilke olarak benimerseniz de o sizi daha geniş boyutlu mücadelelere sokuyor. Çünkü çalışma yaşamında iyi oluş dediğiniz zaman o başka bir sınıfsal mücadeleye kapı açıyor. Onun da şartları daha çetin şu anda.

Eğer ruh sağlığı ve iyi oluş bir insan hakkıysa, biz bunu salt bir hak olarak mı savunacağız? Yoksa, mesela ReMO'nun da çıkış yazılarında bakarsanız, örgütsel psikoloji üzerinden çalışanlarınızın iyi oluşunu artırmak ve verimliliklerini artırmak için mi? Dolayısıyla orada akademik yaklaşımınız, ideolojik yaklaşımınıza göre farklılaşıyor.

Peki, gelecek dönemde araştırmacı ruh sağlığı alanında öne çıkmasını beklediniz yeni konular ve gelişmeler neler olabilir?

Araştırmacıların üniversiteyi terk etme oranının artması olabilir. Şimdi şaka olsun diye söylemedim. Çünkü 1-2 yıl önce Finlandiya'da özellikle sosyal bilimler için genç akademisyenler üniversiteyi terk ediyor diye çok fazla rapor çıktı. Böyle bir eğilim var. Bizde de doktora işsizliğinin artacağı açık. Çünkü biraz önce söylediğim gibi 110 binlerde doktora öğrenci sayımız. Toplam akademisyen sayımız 200 binlerde ve böyle bir planlamamız da yok. Avrupa'da doktora öğrencilerine transfer edilebilir beceriler elde ettirmek, eğitimleri sırasında mezun olduklarında farklı sektörlerde çalışabilmelerini teşvik etmek gibi konular tartışılıyor. Şimdi Türkiye'de doktora mezunu istihdam etmek isteyen hangi sektörler var bilmiyorum. Mühendislikle ilgili mesela Aselsan ile ODTÜ'nün ortak programı gibi örneklerimiz var. Ama bu konuda da kapsamlı bir politikamız yok.

Doktora öğrenci sayılarını OECD ortalamalarını tutturmak için artırdığımız için ya da işte akademisyenler danışmanlıktan puan ve ücret alacakları için belli üniversitelerde doktora programı açıldığı için. Türkiye üzerinde aslında sıkıntı bence biraz buralarda. Bir konuyu tartışırken hep bir boyutundan tartışıyoruz. "OECD'de lisansüstü öğrenci sayılarımız bizim düşük, OECD ortalamalarının altındayız, o zaman bunu artıralım". Peki artıralım ama o kalite nasıl sağlanacak? O eğitimi hangi hocalar verecek? O öğrenciler oradan mezun olduğunda ne olacak?

Şimdi mesela Bologna sürecindeyiz. Bologna sürecinin önemli şeylerinden biriydi bu öğrenim çıktılarını tanımlamak. Doktora eğitimi Bologna süreci kapsamında da çok tartışılıyor. Ama biz böyle tanımlamalar yapmıyoruz. Öncelikli alanlarda burslar veriyor mesela YÖK ve TÜBİTAK. Ama şimdi o alanlarda doktora yapanlar bile işsiz kalabiliyor ülkede. Ya bu öncelikli alanlar yanlış planlandı ya da onlara kadro ile ilgili bir şey zaten öngörülmemiş belli ki. Onlar mezun olduğunda özel sektörde karşılığı olsa gider özel sektörde çalışır. Dolayısıyla böyle bir koordinasyonsuzluk, plansızlık var. Bunun mağduriyetini de insanlar yaşıyor ve bu izlenmiyor. Böyle bir içi yakar, dışı ayrı yakar durumu var akademinin şu anda bence. İçerdekiler ayrı bir prekaryalaşma süreci yaşıyorlar. İşte mobbingler oluyor vesaire. Dışarıdakiler için de bir yandan sonuçta bir emek var, bilimsel çalışmaya bir tutkuları var ki bu süreçlere girmiş insanlar. Benim için de geçerli. Dolayısıyla içinde miyim, dışında mıyım, başka sektöre gitsem hangi beceriyle ne iş yapacağım orada, oradan kazanabilir miyim, orada geçimimi sağlayabilecek miyim gibi sorular var. Bir de Türkiye'de çoğu sektöre gittiğinizde, doktoralıyım diye gittiğinizde sizi overqualified da bulabilirler. Böyle bir durum kalkınma planlarında da yer almadığı için aslında şu anda onu düşünüyorum bir başlık olarak. Beşeri sermayeyi artıracak diye bütün bu eğitim politikalarını, lisansüstü eğitimi genişletme savunuldu.

Şimdi o beşeri sermaye noktasından prekaryaya döndü doktora öğrencileri. Genç akademisyenler için de aynısı geçerli. Belli üniversiteler dışında çalışan akademisyenler bilimsel anlamda da tatmin olamıyorlar. Şu an Anadolu'da başka üniversitelerde saha çalışmaları yaptığım için orada görebiliyorum. Bir yandan aslında ortada ciddi bir yetiştirilmiş insan kaynağı, nitelikli insan kaynağı var. Ama bunların rotaları belli olmadığı için, araştırmacı kariyer planlaması gibi boyutlarımız olmadığı için ve her şeyden önce yükseköğretim sistemimizde "araştırmacı" diye bir statümüz olmadığı için tek tip bir akademisyen istihdam etme şekli var. İşte o da ders veriyor, vakit bulursa araştırmalarını yapıyor, lisansüstü eğitim veriyor, tez yönetiyor. Bir yandan da yayınlarını yapıyor. Bu kadar yani. Belki birileri ders vermeyi daha çok seviyordur, araştırma yapmayı daha az seviyordur. Güncel araştırmaları takip ediyordur, iyi ders hazırlıyordur. Buna da ihtiyacımız var. Başka biri bütün vaktini laboratuvarında çalışarak geçirmek ve oradan yayın yapmak istiyordur. Orada edindiği bilgileri de yüksek lisans derslerinde aktarmak istiyordur. Buna da ihtiyacımız var. Kurumsal düzeyde çeşitliliğimiz olmadığı gibi akademik kariyerde de bir çeşitlilik tasarlamadığımız için bütün o yol haritaları bireye kalıyor. Bu kadar belirsizlik içerisinde de tabii ki birey kendi iyi oluşunu kaybediyor. Bu kadar belirsizlik içerisinde yaşamak zor herkes için şu anda.

Kurumsal düzeyde çeşitliliğimiz olmadığı gibi akademik kariyerde de bir çeşitlilik tasarlamadığımız için bütün o yol haritaları bireye kalıyor. Bu kadar belirsizlik içerisinde de tabii ki birey kendi iyi oluşunu kaybediyor.

Mesela öğretim görevlisi arkadaşlar var, onların iş yükünde araştırma yapmak yok ama kendileri bu yönde bir şeyler yapmak istiyorlar ama ne kaynak bulabiliyorlar ne zaman. O arada kalma durumunda “ya öğretim görevlisi ya öğretim üyesi ol” gibi bir şans vermek çok da faydalı olmuyor sanki birey için.

Benim doktora tezim kurumsal çeşitlilik üzerine, bu kadar kitleselleşen bir yükseköğretim sisteminin çeşitlenmesi gerekir ve farklı kariyer yollarının açık olması lazım. Bunların baştan öngörülebilir olması lazım. Dediğiniz örnekteki sorun şuradan kaynaklanıyor bence. Şimdi öğretim görevlisi olan arkadaş daha böyle işte yurtdışındaki gibi teaching assistantship yapmak istediği için onu tercih etmiyor. O kariyerine aslında bildiğimiz araştırmacı/öğretim üyesi olarak akademik kariyerine devam etmek istiyor. O kadroyu bulamadığı için, mecbur kaldığı için onu tercih ediyor. Yani ona zorunlu kalıyor geçimi için. Bu sefer oradaki ders verme yükü yoğun olduğu için araştırma ona “hobi olarak yapmak istersen yapmaya devam edebilirsin” gibi sunuluyor. Dolayısıyla bu skills mismatch diye adlandırılan durum aslında akademide de ortaya çıkıyor. Çünkü görev tanımlarımız yok. Kimden ne bekliyoruz? Onun hangi becerilere sahip olmasını istiyoruz? Ve onun karşılığında ona ne maaş veriyoruz? Böyle bir işveren-işçi ilişkimiz de yok. Mesela görüştüğüm, saha çalışması yaptığım üniversiteden birinde işte yurtdışından gelen akademisyenler 30 saat ders veriyorlar. Ek ders ücreti alamadan veriyorlar bunu. Ama o kişiden de sözleşmesini yenilemek için yayın bekliyorsun aynı zamanda. Bir de başka bir ülkeye gelmiş, bunun zorlukları var.

Bu anlamda çok umutlu değilim. Bu prekaryalaşma sürecini daha sert yaşayacağımızı öngörüyorum. Ne yazık ki akademisyenler de örgütlenme ve haklarını savunma konusunda orta sınıf bireyselleşmiş bir kesim. Böyle beraber haklarını savunma talebinde bir grup değil genel olarak. Örgütlenme refleksleri zayıf bu anlamda. Ama bunların üzerine daha çok düşünmek gerekiyor. Bir de mecburen düşünmek gerekiyor. Çünkü Türkiye'deki akademisyenlerin çoğu da akademi dışında iş bulmakta, iş yaratmakta zorlanacak insanlar beceri setlerini düşündüğümüzde. Dolayısıyla mecburen kendi elleriyle düzeltmek zorundalar. Bu sorunları biraz daha ciddiye almalıyız.

Doktora öğrencilerinin kontrolsüz bir şekilde alınmasından ve beşeri sermayeleri yaratalım derken prekaryalaşmaya dönülmesinden bahsettiniz. Bununla ilgili geçtiğimiz günlerde lisansüstü yönetmeliğinde bir düzenleme yapıldı. Belki görmüşsünüzdür. Doktora öğrencisi alacak program için bir yandan da yayın baskısı denkleme girmiş oldu. Bunu nasıl yorumlarsınız?

Yani biraz önce dediğim gibi, biz sorunu ele alırken bir boyutuna takılıyoruz. O sorunla ilgili ilerleme sağlayacağını düşündüğümüz bir çözüm üretiyoruz kendimizce. Ya da YÖK kendince üretiyor. Ama bütünsel bakılmıyor. Türkiye'de hangi üniversitelerin doktora programı açıp açamayacağını sınıflandırmaya tabi tutamaz mıyız mesela? Kurumsal çeşitlilik dedim ya, bazı üniversitelerimiz araştırma yoğunluklu olup daha çok lisansüstü öğrenciye sahip olabilirler. Onların lisans öğrencileri sayıca daha düşük olabilir. Dolayısıyla o denge orada sağlanmış olabilir. O lisans öğrencisi yoğunluğunu da daha kitlesel eğitim veren, ana misyonu kaliteli eğitim olan, belirli alanlarda lisansüstü programları da olan üniversitelerde sağlayabiliriz. Orada amaç araştırmacı yetiştirmek olmayabilir, akademisyen yetiştirmek de olmayabilir.

Bu misyonların tanımlanması lazım bu sorunların çözümü için. Verdiğiniz örnek de teknik olarak neyi çözer çok emin değilim. Bir de zaten mevcutlara ne yapılacak? Bir de ülke şartlarında para karşılığı tez yazdırabiliyorsunuz. İntihal gayet yaygın. Böyle daha temel etik ve kalite sorunlarımız var. Bunlarla ilgili inisiyatif alınmıyor. Yönetmelikte hoca sayısını artırmak çözüm değil. Bir de akademisyenlerimiz, üniversite yönetimlerimiz bu konularda gayet zekiler. O altıncı kişiyi başka bir üniversiteden koyar. Ben aslında “saçmalıklar saçmalıkları doğurur” diyorum. Bu yöntemlerle çözmeye çalışırsak da, yeni yollar bulunacak baştan niyet farklı olduğu için. Niyet doktora eğitimi kalitesini nasıl artırırız değil. Ya da doktora mezunlarının istihdamını nasıl sağlarız gibi sorularla alınan kararlar değil.

Bir de şey var tabii ki, politikaların sürekliliği olmadığı için, doçentlik mesela, düşürdüler standartları, topluca herkes başvurdu, aldı son 4-5 yılda. Şimdi birden yükseltildi, kalite artsın diye. Tamam da yeni doçentlik kriterleri ile doçentlik alanla öncekiler beraber çalışacak ve aynı haklara sahip olacak. Nasıl olacak? Artırdık mı kaliteyi şimdi? Belki 3 yıl sonra da bundan vazgeçilecek. Tekrar standartları indirilecek. Çünkü konuya bütüncül bir şekilde yaklaşılmadığında, dünyada doktor eğitiminde ne oluyor, doçentlikte ne oluyor vb. tartışılmadığında, hangi kriterler olsun dendiğinde kolaylarına geldiği için hep sıralamaları baz alıyorlar. Sıralamalarda bu önemli olduğu için bunu kriter yapalım. Buradaki sayılarımız artsın diye yapıyorlar. Çok samimiyetsiz buluyorum sadece o kadar. Bir de Türkiye'de yükseköğretimin hacmi çok büyüdüğü için, üniversite sayısı şimdi 200'lerde, öğrenci sayısı açıköğretimi kenara bırakırsak 4 milyonlarda. YÖK'ün bunu yönetecek altyapısı yok bence. Kendince o da iyileştirmek için yapıyor ama böyle bir yükseköğretim sistemi dizayn edecek, bunu ilgili bakanlıklarla koordine edecek, önümüze 10 yıllık plan koyacak bir insan kaynağına ve organizasyona zaten sahip değil YÖK. Dolayısıyla çok da bir şey beklememek lazım.

Son soruya geçelim. Blog haricinde sizin yapmayı planladığınız ya da yapmakta olduğunuz projeler var mı? Varsa bilmeyi çok isteriz.

Tezimden yayınlar yapma planlarım var doğal olarak. Kurumsal çeşitlilik meselesini önemsiyorum. Bir de alternatif üniversiteleri önemsiyorum. Kurumsal çeşitlilik ve alternatif üniversite modelleri, sürdürülebilir üniversite, ekolojik üniversite gibi meselelerle ilgili bir şey hazırlıyorum. O var. Bir TÜBİTAK projesinde çalışıyorum. Uluslararası akademisyenlerin deneyimleri üzerine. Aslında onlarla konuştukça da konumuz o olmamasına rağmen konuşmalarda akademik iyi oluş ile ilgili çok şey geliyor aklıma. Çünkü bir ülkeden başka bir ülkeye gidiyorsunuz, oraya kültürel adaptasyon bir sorun. Onlara da destek birimleri yok üniversitelerde çoğunlukla. Onların zorluklarını da o projede görüyorum. Ama orada daha çok istihdam süreçleriyle ilgili çalıştığımız için o tarafa odaklanacağız, uluslararasılaşma politikalarında. İşte belki dediğim gibi COST ReMO üniversite ve doktora eğitimi üzerine bir Türkçe kitap derlemek gibi bir çalışmamız olabilir. Bir de bu doktoralı işsizliği konusunu yazmak istiyorum, onu hazırlıyorum zaten. Herhalde önümüzdeki 1-2 yıl için bunlar yeterli olur.

Özellikle Akademik İyi Yaşamı canlı tutmak ve onu sürdürebilmek önemli olacak. Kurumsal destek alamadığımız ölçüde bizim birlikte neyi ürettiğimiz önemli olacak. Onun için lisansüstü öğrencilerin bu konulara daha aktif ilgisini bekliyoruz.